

EKONOMİK KRİZLER VE KADIN EMEĞİ

Melda Yaman
EMO İzmir Şubesi

Biliyoruz ki ekonomik kriz herkesten çok kadınları vuruyor. Kriz kadın istihdamını hem dolaylı hem de dolaysızca etkiliyor. krize karşı alınan "tedbirler" kadınların hane içindeki yükünü ağırlaştırıyor. krizlerle birlikte güç kazanan muhafazakâr politikalar erkek egemenliğini pekiştirip, kadınların hayatını daha da güçleştiriyor. Sözün özü, sermayenin krize yanıtı ve kriz sonrası sermayenin ve toplumun yeniden yapılanması, büyük ölçüde kadınların emeği ve bedeni üzerinden şekilleniyor. Ancak, öbür yandan kriz, kadınların kapitalizme ve ataerkiye karşı mücadelesi için, feminist mücadeleyi daha ileriye taşımak için yeni olanaklar da açıyor.

Krizin kadınların yaşamına başlıca etkisi emek süreçlerinde ortaya çıkıyor. Günümüze kadarki ekonomik krizlerin kadınların hem ücretli emek süreçlerini biçimlendirdiğini hem de hane içindeki bakım yüklerini arttırdığını biliyoruz.

Kriz kuşkusuz erkek istihdamını da etkiliyor, erkekleri de işsiz bırakıyor. Ancak, yapılan çalışmalar gösteriyor ki, kadın istihdamını hayli özgül bir biçimde ve çok daha sert etkiliyor. Peki, nasıl etkiliyor? Krizin ortaya çıkma biçimine bağlı olarak kadın istihdamına etkisi de farklılaşıyor. Kapitalizmin ilk dönemlerinden bugüne dek krizler farklı biçimler altında ortaya çıktıkları için feminist bir gözle ekonomik krizin analizini yapmamız gerekli. Krizin içsel dinamikleri ile ortaya çıkış biçimi arasındaki ayrımı görmek gerek. Zira kapitalizmin krizleri, sermayenin içsel çelişkilerinin yoğunlaşmış açığa çıktığı uğraklar. Bu içsel çelişkiler, kapitalizmin

geldiği aşamaya, sermayenin ulaştığı uluslararasılaşma düzeyine, ülkenin dünya kapitalizmine eklemleme biçimine bağlı olarak özgül bir biçim alıyor. Krizin aldığı bu biçim, hem krizin etkilediği sektörleri hem de krizle birlikte sermayenin/toplumun yeniden yapılanma biçimlerini etkiliyor. Bütün bunlar kadın istihdamı için özgül sonuçlar doğuruyor.

Örneğin Türkiye'nin 2001 krizi ilkin bankacılık sektörünü vurarak, ilk önce kadın çalışanları işsiz bıraktı. Tersine, 2008-2009 krizi esas olarak -erkek işçilerin yoğun olduğu sektörler olan- otomotiv ve beyaz eşya sektörlerini vurarak, erkekleri işsiz bıraktı; ama gördük ki, çıkarılan erkek işçiler daha ucuza çalışan kadınlarla ikame edildi. Çeşitli araştırmalar kriz sürecinde yüksek ücretli erkek çalışanların ucuz ücretli kadınlarla, tecrübeli kadın çalışanların tecrübesiz ve düşük ücretli diğer kadınlarla ikame edildiğini gösteriyor. Bir başka kriz, erken kapitalistleşen ülkelerin 1970'lerde yaşadığı kriz, kâr oranlarının düşmesi biçiminde açığa çıkmış; kadın istihdamını dünya genelinde yeniden yapılandırarak, Asya ülkelerindeki kadın işgücünü muazzam oranda yükseltmişti. Bu süreçte karlılık koşullarını yitiren Avrupa ve Kuzey Amerika sermayesi üretimini Doğu Asya ülkelerine taşımış; Tayland, Filipinler, Güney Kore gibi ülkelerde artan yabancı sermaye yatırımları bu ülkelerin özellikle genç kadınları için, güvencesiz koşullarda, çok düşük ücretli istihdam yaratmıştı. Bunların yanı sıra, hane gelirinin düşmesi ve hane üyelerinin işsiz kalması, kadınları son çare olarak istihdama itebiliyor. Bu durumda o zamana kadar ücretli bir işte

çalışmamış kadınlar, çok ucuza, olumsuz koşullarda çalışmayı kabul edebiliyor. Bu şu anlama geliyor: ucuz kadın emeğinin istihdama katılması, emeğin ortalama fiyatını, yani ortalama ücretleri düşürücü etkide bulunabiliyor.

Kriz sadece kadınların ücretli emek alanını değil, hane içindeki ücretsiz emek etkinliğini de etkiliyor. Hane gelirinin mutlak / görelî azalması kadınların hane içindeki yükünü artırıyor. Hane geliri, hane üyelerinden biri (örneğin koca) işsiz kaldığında yahut çalışanlardan birinin ücreti düştüğünde mutlak olarak düşer. Ama hane üyelerinin ücret düzeyi değişmeden, günümüzde olduğu gibi yüksek enflasyon söz konusu olduğunda, hanenin geliri görelî olarak azalır. Biliyorsunuz TÜİK en son enflasyonu yüzde 21'ler civarında açıkladı: hepimiz gündelik yaşamımızda bunun çok daha yüksek olduğunu görüyoruz. Ayrıca unutmamak gerekir ki geçen aylarda açıklanan üretici fiyatları endeksindeki (ÜFE) artış yüzde 46 idi; son rakamları biraz "yumuşatmışlar", yüzde 38 civarında açıklandı. Her koşulda, bu resmi yüksek rakamlar, tüketim mallarının giderek daha da pahalanaacağını gösteriyor. İşte bu her durumda da genel olarak hanelerin tüketim mallarına talebi düşer. Kadınlar hane içinde bu mal ve hizmetleri karşılamak zorunda kalırlar. Yani, toplumsal yeniden üretimi yeniden örgütlemek zorunda kalırlar: insanın, emek gücünün, toplumun yeniden üretimi. Gıda, giyecek vs. üretimi ve bakım hizmeti daha fazla kadınlar tarafından karşılanmaya başlar. 2001 krizinin ardından yapılan bir araştırmada bebek bezi tüketiminin azaldığı, yoksul hanelerde kadınların eski usullere döndüğü bulgulanmıştı örneğin. Kadınlar sadece geceleri yahut doktora giderken bebek bezi kullandığını bildirmişti. Yine hane gelirinin azalması, kadınların satın aldıkları kimi hizmetleri şimdi ücretsiz emekleriyle kendilerinin karşılamasına yol açabilir. Örneğin hane içindeki küçük çocuk, yaşlı veya hasta için profesyonel bir bakım alınıyorsa, bu zor koşullarda kadın bu hizmeti almaktan vazgeçecek, hem o hizmeti sağlayan kadın çalışan işsiz kalacak hem de ya kadının kendisi ya da yakın akraba kadınlardan biri o bakım işini üstlenecektir. Muhtemelen hiçbir erkek bu işlerden birini üstlenmeyecek, kendi annesi/ babasının bakım ihtiyacını -eğer varsa- karısının karşılamasını bekleyecektir. Kadınların hane içi işleri ve bakım işini karşılıksızca üstlenmek zorunda kalmasının sermaye açısından da sonuçları var tabii ki. Bir kere kadınların artan hane içi emek yükü, ücretli emek ücretsiz emek sınırını açık hale getiriyor; böylece kadınların görünmeyen emeğinin hayati rolü daha belirgin hale geliyor. Ayrıca kadınların emek gücünün değerini belirleyen kimi mal ve hizmetleri (kabaca ücret mallarını diyelim) şimdi daha fazla hane içindeki ücretsiz emekleriyle karşılaması, emek gücünün değerini belirleyen mal ve hizmetlerin maliyetini -bir biçimde emek gücünün değerini- düşürüyor. Bu da krizde baskılanan ücretlere direnç göstermeye karşı yatıştırıcı bir etken haline alabiliyor.

Kriz sonrası sermayenin yeniden yapılanma süreçlerinin bir bileşeni de sosyal politikaların gerilemesi. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin metalaştırılması, özelleştirmeler, devlet yardımlarının kısılması. Bütün bu süreçler kadınlara yeni yahut daha yoğun görevler yüklüyor. Kadınların verili "ücretsiz bakım emekçisi" rolünü

perçinliyor. Böylece ücretsiz kadın emeği, bu liberal politikaların tampon gücü haline geliyor.

Ayrıca, krize eşlik eden muhafazakâr politikalar kadınları eve kapatmayı hedefliyor, erkekleri ve aileyi güçlendirirken, kadınların kazanımlarına göz dikebiliyor. Tabii bir de krizle birlikte erkek şiddetinin arttığı da bir gerçek.

Sonuç olarak nasıl ki kriz sermayenin çelişkilerinin açığa çıktığı, pembe tablunun karardığı, kapitalizmin vaatlerinin kumdan kaleler olduğunun ortaya serildiği bir süreçse, aynı zamanda şu temel gerçekliği de açıkça ortaya koyuyor: Bu toplum ataerkil toplum; yaşamın büyük yükü kadınların omuzlarında; toplumsal çalkantı dönemlerinde cinsiyetçi işbölümü (hanede ve iş yerlerinde) derinleşir. Sermaye kadın emeğine; kadınların hem ücretli hem de ücretsiz hane içi emeğine yaslanır. O halde kriz dönemleri, ataerkil eşitsizliklerin, ataerkil çelişkilerin de derinleştiği dönemlerdir. Nasıl ki kapitalizm kadın emeğini özgül bir biçimde sömürüyor, nasıl ki ataerkil/burjuva toplumda hane içindeki işler ve bakım işi kadınlara yükleniyor, hem kriz süreci hem de sermayenin devlet araçlarını da kullanarak (yasal, kurumsal araçlar) krize verdiği yanıtlar, kadınların emeği ve bedeni üzerinden şekilleniyor.

Bu süreç, tüm bu sebeplerden ötürü, hem kapitalizme hem de ataerkiye karşı kadınların/feministlerin mücadelesi için de yeni bir zemin açıyor, yeni direniş olanaklarını ortaya çıkarıyor. Kriz koşulları bir yandan kadınları işsiz bıraktığı yahut zor koşullarda düşük ücretlerle çalışmaya zorladığı, hane gelirini düşürdüğü için kadınların krize karşı, kapitalizme karşı sınıfsal bir mücadele yürütmesi/mücadeleyi yükseltmesi için zemin yaratıyor. Ama aynı kriz koşulları, bir yandan da hem erkeklerle kıyasla krizin yükünü çok daha fazla üstlenmek zorunda kaldıkları için, hem hane içindeki ücretsiz iş yükleri arttığı için, hem kadına yönelik şiddet daha da yaygınlaştığı için hem de muhafazakâr politikalarla hane içine kapatılmaya zorlandıkları için kadınların ataerkiye karşı mücadelesi için de yeni olanaklar açıyor.

Sonuç olarak kriz kapitalizmin krizi, krizin yükünü biz ödemeyeceğiz, doğru, ama bu yetmiyor; krizi ataerkil kapitalizme mücadele için bir "fırsata çevirmek" gerekiyor. Bunun yolu, bu bakış açısı ile sendikaların, meslek odalarının, feminist örgütlerin, kadın örgütlerinin/ meclislerinin bir araya gelerek, işçi/memur kadınları, işsiz kadınları, ataması yapılmayan kadın öğretmenleri, hekimlik yaptırılmayan genç kadın hekimleri, KHK ile kamu hizmetinden men edilenleri, mahallelerde krizin yüküyle boğuşan "ev kadınlarını" ... kuşatacak ortak bir mücadele hattı çizmesinden geçiyor.